

NURIDENTAS AKMUO

Reda KISELYTĖ
Rokiškis

Vasara kedeno žalią savo apsiaustą. Jos buveinėje viešpatavo ramybė. Vakaro tylą perskrozdavo paukščių giesmės. Ant akmens sėdėjo Raminta. Į ją žvelgė atvertos vasaros žolynų akys. Po šilto ir smarkaus lietaus, vasaros žolynus kalbino lietaus lašai. Tik tokioje tyloje Raminta galėjo išgirsti tylos muziką. Ir išgirdo... Čia jai buvo gera. Svajotoja mėgavosi vasaros akimirkomis ir troško, kad vasara neiškeliautų, kad ji dar ilgai galėtų džiaugtis jos gaiva, meile, švelnių saulės spindulių glamonėmis ir kiekvieną vakarą klausytis tylos muzikos. Tai buvo nepaprastos akimirkos.

Žmogaus laisvė... Ar gali būti kažkas saldžiau už šią būseną, – svarstė Raminta. Jai beprotiškai buvo brangus gamtos prieglobstis. Jis Ramintą lydėjo visose gyvenimo situacijose, o kai ji dar išmoko išgirsti tylos muziką, tuomet moterį užvaldė stebuklinga gamtos prieglobsčio jėga.

Ant įkaitusio nuo vasaros saulės akmens, Raminta buvo pasidėjusi krūvelę knygų. Tai buvo atrinkti leidiniai, kuriuos ji manė, kad dar kartą reikia peržiūrėti, užsirašyti iš jų reikalingas mintis, autorių citatas.

Vakaro tyloje moteris vartė knygų puslapius ir klijavo juose spalvotus popieriukus. Tokiu būdu Raminta pasižymėjo jai svarbius puslapius. Vartyti popierinius knygos puslapius irgi buvo nepaprastas reiškinys. Jau nepaprastas... Raminta gyveno informacinių technologijų laikmetyje, kasdien naudojosi kompiuteriu, išmaniuoju telefonu, bet neatsisakė ir knygų. Vasaros vakaro tyloje, Raminta girdėjo paslaptinę knygų lapų šnaresį. Tą suprasti galėjo tik meniškos ir labai jautrios sielos asmenybės. Atsargiai ji vartė Lazdynų Pelėdos apysakų rinkinį *Ir pražuvo kaip sapnas*, išleistą 1947 metais, *Raštus*, išleistus 1954 metais ir kitus autorės apysakų ir apsakymų rinkinius. Popieriaus lapai buvo pageltę nuo laiko. Jie buvo seni ir labai trapūs. Reikėjo saugoti šias brangias kultūros vertybes.

Ant saulės įkaitinto akmens veido, gulėjo ir rašytojo, lyrinės prozos pradininko Lietuvoje – Jono Biliūno *Raštai*, išleisti 1947 metais ir dar kiti naujesni leidiniai. Tai žurnalisto, kraštotyrininko Vytauto Bagdono fotografijų albumas *Nusilenkime Vaižganto žemei*, žurnalisto, redaktoriaus Juozo Keliuočio studijų ir straipsnių apie literatūrą ir meną rinkinys *Meno tragizmas, Vaižganto Raštų* 16 tomas.

Neatsitiktinai Raminta vartė šiuos leidinius. Jai buvo brangūs šie rašytojai, jų gyvenimo ir kūrybos akcentai. Ji domėjosi lietuvių literatūra. Ji tuo gyveno...

Raminta tvirtais žingsniais vaikščiojo Aukštaitijos krašto žeme. Moteris jautė, kad čia ją globoja šio krašto rašytojų dvasia, bet kartu ir jautė paslaptinę Lazdynų Pelėdos (seserų rašytojų: Sofijos Ivanauskaitės-Pšibiliauskienės ir Marijos Ivanauskaitės-Lastauskienės) buvimą. Čia buvo daug prasmingų sąsajų...

Raminta godžiai vartė senųjų leidinių puslapius. Jos akys glostė Lazdynų Pelėdos apsakymus. Neteisybė, skriaudos, žmonių pažeminimas, vidinė tuštuma, vienatvė veržėsi iš apsakymų *Našlaitė*, *Prie pat dvaro*, *Tinginys*, *Klajūnas* ir kitų. Ramintai buvo gaila skriaudžiamų herojų, skausmas draskė jos širdį, o perskaičius naują kūrinį, akis suvilgydavo ašaros.

Prieš kelias dienas ji lankėsi rašytojo, dvasininko Vaižganto gimtinėje, etnografiniame Maleišių kaime ir rašytojo J. Biliūno gimtojoje sodyboje, Niūronyse. Sodybas gaubė vasaros tyla, medžių lapai dėvėjo ramybės skraistes... Atrodė, kad dangus ir žemė atvėrė šių žmonių dvasinį pasaulį ir atvėrė dar vieną neskaitytą knygą. Abiejose sodybose rymojo skulptūros. Čia gyveno rašytojų kūrybos herojai. Tik... Raminta išgyveno, kad ta kūryba buvo perpinta skausmo gijomis.

Dabar ji vartė rašytojos Lazdynų Pelėdos knygas. Jose irgi buvo daug skausmo... Tik šį kartą ji nugalėjo spengianti vasaros tyla. Rašytojų kūryboje skausmas, kurį autoriai perteikė per personažų pasaulį, visur buvo

toks pat... Ir visai nesvarbu, kur Lietuvos šviesuoliai rašė, gyveno... Ar po Aukštaitijos, ar po Žemaitijos dangumi... Skausmo skonis buvo toks pat...

Ramintos susikaupimą išblaškė zyziantys uodai. Jie taip įkyriai zyzė ir taikėsi nutūpti ant Ramintos kūno. Įgėlimai buvo labai skaudūs. Raminta nepajuto, o šalia jos jau stovėjo motina. Jos gilus žvilgsnis suprato Ramintos veiklas, mintis ir užmojus.

– Rašai, skaitai, Raminta... Žiūrėk, kad tavęs nesukandžiotų įkyrūs uodai, – ramiu balsu pasakė motina ir sugrįžo į namus. Jos vieną kitą suprato. Nieko čia sakyti ir nereikėjo... Širdyje Raminta džiaugėsi, kad motina palaiko jos tikslus ir užmojus Lietuvos kultūros sektoriuje.

Ji ir toliau sėdėjo ant saulės įšildyto akmens, skaitė knygas ir užsirašinėjo jai svarbias mintis. Moteris toliau gilinosi į Vaižganto *Raštus* ir žiūrėjo į toli, dangaus mėlynę, laukuose siūbuojančius javus ir ilgai mąstė... Žinojo Raminta, kad Lazdynų Pelėdą ir Vaižgantą siejo bendrystė, o paties Vaižganto užrašytos mintys tik dar kartą Ramintai priminė, kad rašytoja dar galėjusi gyventi, mirė nesulaukusi 60 metų. Vaižgantas ją pažinojo nuo 20 metų. Perskaičiusi Vaižganto prisiminimus, kaip laidojo Lazdynų Pelėdą, Raminta ilgai svarstė manydama, kad daugelis dalykų žemėje taip ir nepasikeitė. Nuo rašytojos mirties prabėgo beveik 100 metų, o problemos, žmonių požiūriai į daugelį reiškinių išliko tie patys. Apie mirusį žmogų ir pagarbą jam, apie požiūrį į rašančią žmogų, apie literatūrinio palikimo vertę ir reikšmę visuomenėje, mes dar ir šiandien mąstome lygiai taip pat. Kaip prieš šimtą metų...

Raminta „*Raštus*“ skaitė toliau. Rašytojas, dvasininkas Vaižgantas sakė kalbą, laidojant Lazdynų Pelėdą. Jis prisimena: „Mes katafalką apdėjome puikiais miestietiškais vainikais; itin gražus ir brangus „Moteries“ redakcijos. Ir vėl man ėmė vaidintis ta pati priešgynybių tragedija: sodietę savaip puošia miestas, tūkstantį duoda jai, kai nebereikia, o gyva ligonis už tą tūkstantį būtų... Nieko nebūtų. Taip reikia ir galas“.

Toks mūsų jau mentalitetas, tokie jau mes... Dėmesį, meilę, pagarbą atiduodame išėjusiems, o gyvieji taip ir iškeliauja nepatyrę mūsų šilumos, nuoširdumo, jautrumo ir supratimo.

Raminta žiūrėjo į besikeičiančius dangaus erdvėse debesis ir mąstė. Mes dar ir šiandien mėgstame skirstyti darbus į lengvus ir sunkius, į baltus ir juodus, į gerus ir prastus... Kaip Vaižgantas prisiminimuose apie Lazdynų Pelėdą teigė: „Ji rašė! Nejaugi tryškiečiai iki šiol nežinojo... O skaityti neskaitė, tai kaip ir apie ką rašė nežinojo ir tuo visai nesidomėjo. Juk rašyti toks pat dykas galas kaip kvietkus dirbti, pagražinimus daryti, paveikslėlį piešti, fortepijoną skambinti ar kitą panašų, ko griebias dykaduoniai bajorai. Tai, bra, ne arti, ne pjauti, ne kult! Iš to duonos nebus!“ Liūdna, bet šiandien tokios įžvalgos dar gajos...

Raminta vartė ir godžiai skaitė Vaižganto *Raštų* puslapius, dėliojo juose spalvotus lapelius ir į užrašus daug ką užsirašė. Moteris skaitė, kad Juozas Tumas- Vaižgantas, sodiečiams, prie mirusios rašytojos išsakė ir kitas tiesas. „... nabašninkė buvo rašytoja; rašė daug, prirašė keturias storas knygas, ir dar bus keletas, kai susirinks palaidi raštai. Ką ji pasakė tose knygoose? Ji sakė, kas turtingas, tas privalo būti gailestingas ir teisingas – neskriausti neturčių, kas nelaimingas, tą visi privalome užjausti ir užstoti. O Dievas davė jai talentą taip vaizdžiai nusakyti, jog visi, kas klauso, ima peikti, kas peiktina, ir užjausti, kas to vertas... Ji nebuvo nutolus nuo žmonių sodiečių, ji buvo – Lietuvos žmogus“.

Dangaus erdvėse savo garderobą keitė debesis. Per kelias minutes jie nusidažydavo neregėtomis spalvomis. Ramintai atrodė, kad pats Vaižgantas sėdi ant spalvoto debesies ir beria visas tiesas apie rašytoją, o tos tiesos buvo aktualios ir mūsų laikams. Raminta sutiko su Vaižganto įžvalgomis ir mąstė, kad dažnai atsitinka taip, kad patys lietuviai gyvena Lietuvoje, bet ar jie savo darbais, pilietiškumu, meile savo kraštui yra Lietuvos žmonės? Šiandien mes labai daug ko galime pasimokyti iš rašytojos Lazdynų Pelėdos kūrybos.

Kalbėjo vakaro tyla. Raminta ją girdėjo ir audė vizijas savyje. O kas būtų, jeigu šiandien Vilniuje susitiktų rašytoja Lazdynų Pelėda (Sofija Ivanauskaitė- Pšibiliauskienė), rašytojas, dvasininkas Vaižgantas, rašytojas, publicistas J. Biliūnas ir žurnalistas, redaktorius J. Keliuotis. Raminta interneto platybėse yra skaičiusi ir nuotraukose yra mačiusi inteligentų susibūrimuose J. Keliuotį ir Lazdynų Pelėdą. Būtų jie visi nustebę, dairytusi, vaikščiodami po Vilnių. Žinau, kad jiems nepatiktų užrašai anglų kalba. Mūsų kultūrininkai ieškotų

Lietuvoje Lietuvos... Jiems visiems būtų svetimas informacinių technologijų pasaulis, politikų nesąžiningumas, gėjų eitynės ir daug kitų mūsų valstybės neigiamų reiškinių.

Tikriausiai Lazdynų Pelėda ištartų tuos pačius žodžius, kuriuos yra sakiusi: „... taip, kaip patinka aristokratams, aš rašyti negaliu, verčiau badu dvėsiu, o sąžinės savo ir širdies neparduosiu!“ Tik baigščiai po Vilnių dairytųsi J. Biliūnas, nuosekliai klausytųsi Lazdynų Pelėdos minčių. Susimąstęs ir tylus būtų Vaižgantas. Atrodo, kad jis labai nuosekliai sektų, kas vyksta aplink juos, o vėliau visus išpūdžius, perleidęs per savo gyvenimo prizmę, surašytų į didžiulį straipsnį ar grožinės literatūros kūrinį. Daug jame būtų akcentų iš realaus gyvenimo, o visą darbą apipintų šmaikščiais epitetais. Tik žurnalistas J. Keliuotis nenurimtų. Jis nepagailėtų stiprių minčių: „... o mūsų realusis gyvenimas be entuziazmo. Be kolektyvinių siekimų. Be heroizmo žygių. Skurdus ir monotoniškas. Pešamės dėl duonos kąsnio. Skylame į atomus. Pavydim vienas kitam. Keršijam. Geriausias jėgas eikvojame tarpusavei kovai. Persekiojam ir kankinam vienas kitą. Tarsi koks nors raganius bus mus kaip piktas kates sukišęs į vieną maišą, kad jame amžinai vienas kitam draskytume akis. Įsivėlėme į nepabaigiamus bizantiškus ginčus dėl terminų, dėl margų ir dryžių kėlnių. Ir nebematome to didžiojo tautinės civilizacijos idealo, kuris mus visus turėtų jungti ir skatinti prie kolektyvinio heroizmo žygių. Beieškodami tik to, kas mus skiria, pamiršome tai, kas mus jungia...“

Šviesuoliai užsuktų į lietuviškų patiekalų restoraną „Katpėdėlė“. Čia jie išgertų čiobrelių arbatos su medumi, atsigautų jų širdys. Restorane skambėtų lietuviška muzika. Rašytojams, tai patiktų. Jie pasidžiaugtų vieni kitų buvimu, šilta bendryste. Vaižganto visi klausytų...“

Tai tik keli akcentai, kuriuos lyg audeklą audė Raminta. Dar labiau ją užvaldė spengianti tyła, nuo jos kūno dar labiau sušilo akmuo. Atrodė, kad ir toliau viskas tekės sava vaga, bet įvyko kitaip...

Raminta peržvelgė savo kultūrinį kelią ir apsisprendė žengti netikėtą žingsnį. Ji atsisakys visų veiklų ir eis savanoriauti, padės kenčiančioms moterims, skriaudžiamiems vaikams, paliegusiems senoliams...

Moters kūną krėtė lengvas drebulys, vasaros vakaras dalino vėsa. Raminta girdėjo tylos muziką, kuri jai širdimi sakė, kad reikia pasielgti būtent taip...

Kas žino, kas nulėmė tokį pasirinkimo kelią. Gal įtakos turėjo rašytojų gyvenimai, jų kūrybos akcentai, o gal pati Raminta suprato, kad tik ten gali surasti gyvenimo prasmę.

Jos kūną šaltais pirštais dar labiau glostė vėsa, artinosi rūkas, nors ir Raminta sėdėjo ant akmens, bet jautė, kad nuo savo širdies nurideno didžiulį akmenį. Dabar jau visur netrūko erdvės, dabar jau viskas bus kitaip...